

K FILOZOFII S. L. FRANKA

JAROMÍR FEBER: *Náboženská filozofie S. L. Franka*. Ostrava: VŠB – Technická univerzita Ostrava 2005, 225 s.

Monografie J. Febera se obsahově věnuje tématu, které stojí na pokraji zájmu současné filozofie, a jak tvrdí autor, někdo by mohl dokonce pochybovat o jeho smysluplnosti. Feber nesouhlasí s tímto názorem a ve své monografii se snaží prezentovat náboženskou filozofii jako relevantní filozofický přístup, který je schopen nabídnout alternativní výklad ústředních filozofických témat hlavně z oblasti gnozeologie, ontologie, etiky a filozofické antropologie.

Ve své práci *Náboženská filozofie S. L. Franka* Feber nejprve v prvních dvou kapitolách (*Život a dílo S. L. Franka* a *S. L. Frank a ruská filozofie*) na základě rozboru hlavních děl nastiňuje Frankovu (1877 – 1950) duchovní evoluci a následně začleňuje jeho dílo do kontextu ruské filozofie. To umožnilo podat základní charakteristiku jeho filozofického systému. Frankova filozofie byla vymezena jako originální a propracovaná varianta ruské filozofie všejednoty. Poté byly (v kapitolách *Všejednota* a *Bůh*) zevrubněji vyloženy dvě základní ideje jeho metafyziky, idea Všejednoty a idea Boha. V obou případech stál v popředí zájmu především systém argumentace, kterým Frank dokládá oprávněnost obou idejí ve filozofii, a analýza používané metodologie.

Feber koncentruje naši pozornost především na problematiku „lidského rozumu“. Na základě Frankovy filozofie ukazuje, proč nelze za udržitelný považovat filozofický empirismus ani racionalismus, a proč je za konstitutivní komponent rozumu, a tím i celé filozofie, která je na rozumu založena, nutné považovat víru. Ač se tradičně filozofie vymezuje jako vyjádření autonomního myšlení, je dle Febera autonomní myšlení nemožné. Každé rozumné myšlení vždy vychází z přijetí určité transcendentce, tj. něčeho, co dané myšlení překračuje, co je z daného myšlení nevyvoditelné, ale co samotné myšlení prvotně zakládá a zdůvodňuje. Tou vždy přítomnou transcendentací jsou přijaté evidence. Ve Frankově náboženské filozofii jsou evidence postihovány vírou, která je takto pojímána jako konstitutivní jádro rozumu.

Dle Febera nám Frank svým poukazem na realitu ducha umožňuje opřít se o ty evidence rozumu, které přímo zpřístupňují absolutní realitu a tím otevírají prostor pro rozvíjení transracionální náboženské filozofie. Feber v předkládané monografii dospěl k názoru, že celý Frankův filozofický systém lze považovat za novou redakci ontologického důkazu boží existence. Ontologický důkaz je prezentován jako jediný adekvátní prostředek, který ukazuje evidenci Boha jako základ náboženské filozofie.

Feber vymezuje náboženskou filozofii jako „snahu ukázat Boha nejen jako nutný prvek filozofického systému, ale zároveň jako základní konstitutivní prvek naše-

ho lidského porozumění světu, ve kterém žijeme“ ([1], 7). V této souvislosti si Feber oprávněně všimá skutečnosti, že: „Tato intence náboženské filozofie implikuje změnu ve výstavbě filozofie. Náboženská filozofie se totiž nemůže opírat výhradně jen o racionální myšlení, protože racionalita jako nástroj poznání našeho relativního světa se zjevně stává neadekvátním prostředkem ve vztahu k Bohu, který je zosobněným absolutnem. Bůh je z pohledu racionality nepostižitelný, ale chceme-li jej přesto poznat, protože to pokládáme za nutné, musíme použít adekvátnější nástroj. Nástrojem, který by přesahoval racionalitu a umožnil postihnout transcendentní předpoklady relativního světa, je z hlediska náboženské filozofie víra. Ovšem ne víra jako odůrce rozumu, ale víra jako nutný transracionální komponent rozumu, který lidské racionální myšlení nepopírá, ale prvotně umožňuje.“ ([1], 7)

Feber ve své práci důsledně obhajuje názor, že každá metoda jako zvolený způsob poznání musí být adekvátní svému předmětu, protože metoda je jen nástroj a nástroj volíme s ohledem na předmět, který si chceme osvojit. Pravdivost metody ani žádného jiného prostředku proto nelze posuzovat samostatně, ale jen ve vztahu k danému předmětu jako potřebnou míru jejich vzájemného souladu. I filozofická racionalita jako určitý způsob myšlení je jen prostředkem poznání a jako taková je vztahovou kategorií, kterou nelze posuzovat mimo oblast svého použití. Absolutno jako jádro náboženské filozofie je výjimečným předmětem, a proto musí být výjimečná i metoda, a tím i celé filozofické myšlení, které se o absolutno pokouší.

Feber se v této souvislosti potýká se závažným metodologickým problémem. Zdůvodnění náboženské filozofie předpokládá zdůvodnění Boha. Racionální zdůvodňování Boha by ale mělo být založeno na tom, že předložíme argumenty (důvody), které Boha zdůvodňují. Ony důvody by ale tedy byly brány jako původnější než Bůh, což ale odporuje tomu, jak Bohu rozumíme. Bůh není z ničeho ani z nikoho odvozen, tím spíše nemůže být jako absolutno odvozen z relativních lidských smyslů či z relativní lidské schopnosti logického myšlení. Bůh je naopak prvotní evidencí, která sama vše zdůvodňuje. Jako absolutno jej nemůže nic přesahovat, tedy ani žádné argumenty.

Frankova náboženská filozofie v interpretaci J. Febera nabízí řešení: zdrojem absolutních evidencí rozumu je mystická zkušenost (neboli víra jako přímé, racionality ani smysly nezprostředkované, postižení reality). Feber si uvědomuje, že obhajovat mystickou zkušenost jako něco rozumného se na první pohled zdá přímo absurdní, ale přesto se o to náboženská filozofie dle jeho názoru musí pokusit, protože jinak by ztratila svůj základ a nemohli bychom ji buď vůbec považovat za filozofii, protože jako nevycházející ze žádného zkušenostního zdroje by neměla opodstatnění, nebo v případě, že bychom ji položili na běžný, světskou filozofii akceptovatelný zkušenostní základ, přestala by být filozofií specifickou.

Z hlediska dějin filozofie považují za zajímavý nástin Frankovy filozofické evolute, která se dá stručně charakterizovat jako přechod od naivní dětské náboženské víry k ateismu a marxismu a od marxismu přes idealismus k náboženské filozofii. Feber dokazuje, že Franka lze pochopit jen v kontextu evropské filozofie kam on i ruská filozofie patří. Právě postupné odhalování nedostatků a domýšlení východi-

sek, které v sobě evropská filozofie obsahuje, přivedlo Franka až ke zdůvodnění náboženské filozofie. Jeho filozofie je explicitně konfrontována především s fenomenologií, existencialismem, marxismem, pozitivismem, pragmatismem, ale i méně známými současnými filozofickými přístupy.

Filozofický kontext, v rámci kterého psal Frank jedno ze svých stěžejních děl *Předmět vědění*, byl vymezen střetem mezi epistemologickým idealismem a epistemologickým realismem. Frank si uvědomoval základní dilema: je-li svět jen část vědomí, pak postrádá svůj objektivní a transcendentní význam, jestli se ale svět nachází mimo vědomí, jak potom objasnit možnost objektivního poznání? Frank v *Předmětu vědění* přichází k názoru, že opozice mezi vědomím a bytím, která se prezentuje jako základní problém filozofie, je jen iluzorní, protože se jedná o souvztažné a neoddělitelné komponenty absolutna. Bytí a vědomí se vzájemně doplňují a jako souvztažná jednota předpokládají realitu, která transcenduje jejich opozici. Z tohoto pohledu je „opozice mezi idealismem a realismem jen abstrakcí a neodpovídá skutečnosti“ ([2], 91).

Frankovým záměrem bylo jednak řešit „základní gnozeologický problém“, ale zároveň toto řešení spojit s otázkou o významu a hranicích poznání vyjádřeného v pojmech, tj. racionálního poznání. Svým tématem se Frank zapojil do gnozeologicko-logických zkoumání, která byla charakteristická pro filozofii počátku 20. století. Příznačné pro Franka však je, že nesklouzl ke krajnostem gnozeologismu a logicismu, stejně jako k psychologismu, a rozhodně se ohradil vůči těmto „nemocem“ západní filozofie. Začal realizovat program „ontologizace gnozeologie“, který byl v té době originálním přístupem, ale byl přístupem, který plně odpovídal monistickým východiskům jeho filozofie a zároveň organicky zapadal do tradice ruského filozofování navazujícího na V. Solovjeva. Jak se vyjádřil Berd'ajev: „Nově, s využitím současných filozofických metod překonává slepou uličku gnozeologismu a vrací se ke staré ontologické moudrosti Plótina a Mikuláše Kubánského.“ ([3], 635) Ontologický obrat, v souladu se kterým je poznání zkoumáno jako problém bytí, byl novátorským příspěvkem Franka do tehdejších filozofických diskusí.

Můžeme proto souhlasit s Feberem, že Frankova filozofie organicky zapadá do kontextu evropské filozofie, ale zároveň reprezentuje svébytnou tradici ruské náboženské filozofie, kterou vymezuje především snaha o syntézu filozofie a pravoslavného křesťanství.

Frank je dnes právem považován za jednoho z nejvýznamnějších představitelů ruské náboženské filozofie. Současní autoři se shodují ve vysoce pozitivním hodnocení Franka a jeho filozofie, kterého opět považují nejen za „jednoho z nejvýznamnějších představitelů ruské náboženské filozofie stříbrného věku“ ([4], 114), ale dokonce i za „jednoho z největších ruských myslitelů 20. století“ ([5], 5).

Kladné hodnocení převažovalo i u dobových zastánců ideje náboženské filozofie, kteří ve svých pracích nešetřili chválou na Frankovu adresu. Můžeme připomenout výroky některých nejznámějších historiků ruské filozofie. V. V. Zeňkovskij přímo tvrdí, že: „Systém Franka je nejvyšší výtěžek, nejvyšší vývojový bod ruské filozofie vůbec.“ ([6], 178) Obdobně i S. A. Levickij píše: „... v osobě Franka při-

nesla ruská filozofie jeden ze svých nejzralejších a nejdrahocennějších plodů“ ([7], 118). Také B. V. Jakovenko zastává názor, že ontologické tendence v ruské filozofii nabyly „svého nejsystematičtější promyšleného a provedeného, stejně jako obsáhlého a silného výrazu... u S. L. Franka“ ([8], 427). Kladně hodnotili Frankovo dílo za jeho života i další známí ruští filozofové jako například N. A. Berďajev, N. O. Losskij, S. N. Bulgakov, především formou recenzí a ohlasů.

Uvedené pozitivní hodnocení Frankovy filozofie jen podporují můj názor, že Feberova monografie věnovaná jeho filozofii je jistě záslužným činem nejen ve smyslu zdůvodnění možnosti rozvíjet současnou náboženskou filozofii, ale i ve smyslu doplnit akademické dějiny filozofie o tohoto významného reprezentanta u nás málo známé filozofické tradice.

Monografie J. Febera splňuje kritéria kvalitní práce z oblasti dějin současné filozofie, ale nejedná se rozhodně jen o suchopárnou akademickou příručku, protože obsahuje řadu provokativních myšlenek, které budou nutit ty, kteří se odhodlají knihu studovat, k hlubším filozofickým úvahám o základech současného filozofování, a obecněji i o východiscích lidské racionality. Touto prací Feber organicky navazuje na svá vlastní filozofická zkoumání, ve kterých se ohrazuje vůči jednostranně pojeté vědecké racionalitě [9] a ve kterých obsahují širší pojetí rozumu [10].

Jelena Petrucijová

LITERATURA

- [1] FEBER J.: *Náboženská filozofie S. L. Franka*. Ostrava: VŠB-TU 2005.
- [2] FRANK, S. L.: *Predmet znanija. Duša čeloveka*. Sank Peterburk: Nauka 1995.
- [3] BERĎAJEV, N. A.: *Dva tipa mirovozzrenija*. In: *Typy religioznoj mysli v Rossii*. Paříž: IMKA – Press 1989.
- [4] GAJDENKO, P. P.: *Metafizika konkretnogo vsejedinstva, ili Absoljutnyj realizm C. L. Franka*. In: *Voprosy filosofii*, 1999, č. 5, Moskva.
- [5] NEKRASOVA, N. E.: *FRANK*. Moskva: NIMP 2000.
- [6] ZEŇKOVSKIJ, V. V.: *Istorija ruskog filozofii*. Leningrad: Prometej 1991.
- [7] LEVICKIJ, S. A.: *Očerki po istorii ruskog filozofskoj i obščestvennoj mysli*. T. 2. Frankfurt 1968.
- [8] JAKOVENKO, B.: *Dějiny ruské filozofie*. Praha: Orbis 1938.
- [9] FEBER, J.: *Pluralita forem racionality a teleologický rozum*. In: *Filozofia* č. 2, Bratislava: FÚ SAV SR 1997.
- [10] FEBER, J.: *Rozum a víra. Poznámky ke struktuře lidského vědomí*. In: *Filozofia*, roč. 57, č. 3, s. 151 – 162. Bratislava: FÚ SAV SR 2002.

PhDr. Jelena Petrucijová, CSc.

Katedra společenských věd PedF OU

Podlahova 3

709 00 Ostrava – Mariánské Hory

Česká republika